

A keresztény hit mint szapienciális meghívás: Szent Bonaventura aktualizált tudományelméleti víziójáról

BAGYINSZKI PÉTER ÁGOSTON OFM

Abstract

This paper explores the sapiential nature of Christian faith and its intellectual implications in the context of contemporary epistemology and philosophy of science. Drawing on the works of St. Bonaventure, particularly his insights into theological wisdom, the discussion contrasts modern scientific norms – objectivism, empiricism, and rationalism – with a sapiential approach to knowledge that transcends reductionist methodologies. The paper argues that while modern science often operates within fragmented frameworks of understanding, the Christian sapiential perspective integrates reason, faith, and spiritual insight, offering a holistic view of truth. The study highlights the fact that the sapiential perspective represents a mode of knowledge that transcends the methodological limitations of modern science and leads science back to its true identity.

Keywords: *wisdom, epistemology, participatory knowledge, sapiential character, experience, philosophy of science.*

Kulcsszavak: *bölcsesség, episztemológia, résztvevő megismerés, szapienciális karakter, tapasztalat, tudományelmélet.*

Az ikonikus New York-i Guggenheim Múzeum tervezője, Frank Lloyd Wright mondta egyszer, hogy az építészet nemcsak épületekről szól, hanem arról is, hogy az építész milyen mélyen képes átérezni és kifejezni saját világának eszmeiségét, értékeinek szerveződési elvét, amely manifesztálódik az épületekben: „Minden nagyszerű építész szükségképpen művész is, hiszen a maga jelenének

BAGYINSZKI PÉTER ÁGOSTON ferences szerzetespap, teológus, a Fundamentális Teológia Tanszék vezetője, szűkebb szakterülete a teológiai episztemológia; bagyinszki.agoston@sapientia.hu

avatott értelmezője kell, hogy legyen!”¹ Egy pragmatikus kor, amely az eszmei világot a közvetlen hasznosság szempontjából nézi, jól megtalálja a maga önkifejezését például a bajorországi Neu-Ulmban lévő Sankt Johann Baptist-templomban, amely a modern építészet egyik emblematikus példája. A közel százéves katolikus templom egyszerű, geometrikus formái, minimalista díszítése és a fény domináns szerepe mind a funkcionalizmus és a racionalitás jegyében jöttek létre. Ez az épület jól tükrözi a modern eszmeiséget, ahol a forma szigorúan követi a funkciót, és a hitélet egy tudományosság felé orientálódó miliőben keresi a maga útját. Ez az ízig-vérig modern templom azért tett szert hírnévre a szakrális építészetben, mert figyelemre méltó kísérlet az eszaktologikus dinamizmust magában foglaló élő hit mai meghívó erejének, drámájának a megjelenítésére, a szakrális szimbolizmus és a profán funkcionalitás „theandrikus” összebékítésére.²

A neu-ulmi templomépítészeti alkotással kontrasztban a 400 kilométerrel délebbre fekvő gótikus milánói dóm az emberi lélek transzcendens törekvéseit másképp jeleníti meg. A bámészkodó turisták tekintete elől rejtett, magasabb helyeken is aprólékosan kidolgozott művészi megoldások a középkor univerzalista szimbólumnyelvén fejezik ki azt, ahogyan a kereszténység a jámborság és a tudomány között hidat képező „bölcsséggként”, vagyis szapienciálisan pozicionálja magát a kulturális térben.³ A dóm grandiózus, felfelé törekvő struktúrája, csúcsívei és részletekbe menő díszítései mind azt a vágyat fejezik ki, hogy az ember közelebb kerüljön az istenihez. A több száz év alatt, aprólékos kézműves munkával kidolgozott katedrális egy, a gyakorlatias tudást a maga helyén kezelő korszak lenyomata. A milánói dóm az örökkévalóság és az emberi szellem

¹ Ez a Frank Lloyd Wright (1867–1959) ars poetikájaként gyakorta elnagyoltan idézett gondolat *A Testament* címmel 1953-ban megjelent könyvéből ered (Horizon, New York).

² A „theandrikus” kifejezés (görögül *theos* = isten, *anthrōpos* = ember) olyan paradox jellegre utal, amely egyszerre isteni és emberi. A fogalom különösen a keresztény teológiában kap szerepet, ahol Jézus Krisztus személyére vonatkozik, aki egyesíti magában az isteni és az emberi természetet. A theandrikus jelző kiterjesztve utalhat olyan folyamatokra vagy valóságokra is, amelyek az emberi és isteni közötti kapcsolatot tükrözik, mint például a szentségek vagy a szakrális építészet. Valamely theandrikus valóság tehát a transzcendens és immanens találkozásának helyeként, krisztológiai kontextusban értelmezhető.

³ A *sapientia* (bölcsség) az emberi lét végső okainak, elveinek, valamint a rész és az egész összefüggéseinek ismerete, amely nem annyira elvont tudást jelent, hanem inkább spiritualitásra nyitott életformát. Az Ó- és Újszövetség tanításában a bölcsség teljessége Isten kinyilatkoztatásában válik hozzáférhetővé, elsősorban Jézus Krisztusban, akiben „a bölcsség minden gazdagsága” benne rejlik (Kol 2,3). A hit ajándéka által elérhető bölcsség megtisztítja és megújítja az ember képességeit, eszkatologikusan beteljesítve azokat.

egyetemes nyitottságának szimbolikáját hordozza, ahol minden alkotóelem a nagyobb egész jelentéskörében (és nem pusztán csak egy részleges funkcióban) találja meg a maga helyét. Más-más módon, de a példaként említett modern templom és a klasszikus dóm egyaránt annak paradox feszültségét hordozza, ahogyan a kereszténység eszkatologikus szereplőként, a „kultúra lelkeként” van jelen a mindenkori szellemi élet közegében. Amikor szemléletes templomépitészeti példákból kiindulva „szapienciális” stílusról beszélünk, hogy e jellegadó stílusjegyeket majd elvontabb tudományelméleti összefüggésben is beazonosíthassuk, akkor végső soron olyan theandrikus eredetű, transzcendens nyitottságot is magában foglaló szellemi magatartásra utalunk, amely a gyakorlat és az elmélet, a hit és az értelem egyensúlykeresésén keresztül valósítja meg ezt a stílust.

I. A SZAPIENCIÁLIS JELLEG TUDOMÁNYTÖRTÉNETI HÁTTÉRBE SZORULÁSA

A szapienciális stílus eltérő módon és mértékben jellemző a tudományosság skolasztikus és mai megjelenési formáira. A skolasztika az ismeretszerzést holisztikus, transzcendens perspektívába ágyazta. Ebben a szemléletben a tudás nemcsak a világ felszíni leírását, hanem a végső okok és célok feltárását, a létezés mélyebb, spirituális és metafizikai összefüggéseinek a megragadását is szolgálta. A középkori hierarchikus felfogás szerint a teológia „a tudományok királynőjeként” iránymutatást adott az összes diszciplína számára, hiszen az emberi értelmet képesnek tartották arra, hogy az isteni megvilágosítást befogadva örökkévalóságra irányuló távlatban működjön. A skolasztikus tudományeszmény így a valóság teljes horizontjára nyitott volt, ahol az etikai, metafizikai és egzisztenciális kérdések egymást átjárva, szerves részei a tudásrendszernek. A modernitással szemben, amely fokozatosan kizárólagossá tette az objektivizmus, empirizmus és racionalizmus normáit, a skolasztika még nem priorizálta egyoldalúan a valóság mérhető és számszerűsíthető elemeit. Ehelyett integrálta a természetes és transzcendens valóságot, hangsúlyozva, hogy a tudás csak akkor lehet teljes értékű, ha figyelembe veszi a létezés spirituális és etikai dimenzióit is. Ez a teljességre irányuló szapienciális megközelítés, amely az időtálló igazságokat kereste, a modern tudományosság fejlődésével fokozatosan háttérbe szorult, átalakult.⁴

⁴ A középkori tudományelméletre vonatkozóan alapmű: ULRICH G. LEINSLE: *A skolasztikus teológia története*, Osiris, Budapest, 2007. (ford. Görföl Tibor)

A tudományt azonban új alakjában is olyan eszmei építménynek tekintették, amely az emberi életet társadalmi szinten is meghatározó „hiteles és fontos” ismeretanyag megszervezésére és gondozására irányul. Bár a 20. századi kuhnianizmus hozta tudományelméleti forradalom rávilágított a „kemény objektivizmus”, a „naiv empirizmus”, valamint a „merev racionalizmus” tartahatatlanságaira, és kiprovokálta a tudományfelfogás „posztmodern dekonstrukcióját”, a három klasszikus norma árnyaltabb megközelítésben és kontextualizálva mindmáig érvényesül.⁵ Kissé sematikus ugyan, de jelen gondolatmenetünk is – az adott terjedelmi keretek között – e három újragondolt klasszikus norma mentén kívánja bemutatni a keresztény hit intellektuális tevékenységre gyakorolt ösztönző erejét, karaktert adó jellegét. Ez utóbbi vonatkozásban itt elsősorban annak a ferences Szent Bonaventurának az életművére építünk, akinek idén a 750 évvel ezelőtti halálára emlékezünk. Mivel a középkori egyháztanító kapcsolódó szövegeinek szakavatott elemzései és tartalmi összefoglalásai már rendelkezésre állnak, immár aktualizáló érdeklődéssel és ihlető forrásként kapcsolódhatunk a gazdag szellemi örökséghez.⁶

A Szent Ágoston örökségét újragondoló bonaventuriánus bölcsességeszmény a 13. század teológiai és filozófiai gondolkodásában kulcsszerepet játszott, különösen annak integratív jellege révén. Bonaventura, aki a végső igazságok megértésére irányuló megismerési folyamatot a szellemi elmélyülés és az isteni világosság befogadása révén képzelte el, a bölcsesség működését misztikus tapasztalatok, intuitív belátások összefüggésében fogta fel, a keresztény hit és egy felszínesnél mélyebbre hatoló megismerési folyamat kölcsönviszonyát hangsúlyozva. Ez a „bölcsesség” fogalmát középpontba állító, intuitív elemeket is tartalmazó tudományszemlélet olyan „tudóst” feltételez, aki a megismerés szakrális tárgyát nem semlegesen megragadható, fizikai entitásként közelíti meg; aki az emberi értelem logikai mechanizmusait működtető, a lelket mélyebb összefüggések felismerésére és megértésére ösztönző transzcendens Vonzás erőterében maga is kész átalakulni. Ilyen módon a misztikus és logikai elem összefonódása Bonaventura tudományelméletében különösen fontos szerepet játszott, és a kettő együttesen alakította ki azt a transzcendens-immanens tapasztalati viszonyt, amelyben a hívő az isteni kegyelem segítségével képes

⁵ Modern tudományelméleti referenciaként lásd például: KAMPIS GYÖRGY: *Tudományfilozófia*, Typotex, Budapest, 2022.

⁶ Lásd GREGORY LANAVE: *Through Holiness to Wisdom. The Nature of Theology according to St. Bonaventure*, Istituto Storico dei Cappuccini, Rome, 2005; uő: Prospects for a Sapiential Theology. Bonaventure on Theological Wisdom, *Nova et Vetera* 15 (Fall 2017/4) 1037–1064.

volt kapcsolatba lépni a magasabb rendű, örökkévaló igazságokkal. Ez a bonaventuriánus alapállás nemcsak a teológia önreflexióját gazdagította, hanem ösztönözte egy sajátosan keresztény tudományos gondolkodásmód kialakulását. Bonaventura tudományelméleti víziójának ez az átfogó jellege nemcsak a 13. század akadémiai útkereséseinek értékeléséhez ad hasznos impulzusokat, hanem visszatekintésben ösztönzést jelent a modern kori tudományfejlődés újszerű elemeinek (például specializáció, redukcionista tendenciák) kritikai vizsgálatához is.

Amikor a Nemzetközi Teológiai Bizottság 2011-es, *Teológia ma* címet viselő dokumentuma⁷ a szent diszciplínát – annak identitását elemezve – a kortárs tudományelméletek összefüggésében is elhelyezi, akkor a gondolatmenet hangsúlyos záróakkordjaként éppen a teológia jellegadó szapienciális vonására hívja fel a figyelmet:

„a katolikus teológia mindenkit meghív a végső Igazság transzcendenciájának a felismerésére, amit soha nem lehet teljesen megérteni vagy megismerni. A teológia nem csupán bölcsesség önmagában, hanem bölcsességre való invitálás más tudományágak felé is. A teológia jelenlétének a tudományos diskurzusban és az akadémiai életben potenciálisan megvan az az áldásos hatása, hogy mindenkit emlékeztet az emberi értelem bölcsességi hivatására.”⁸

A dokumentum arra is reflektál, hogy mit értsünk a teológia sajátos bölcsességi karakterén. A szent diszciplína túllép a pusztán racionális vizsgálódáson, valamint a hétköznapi értelemben vett empirikus metodológiákon, hogy a hit és értelem integrált megközelítésével éljen. A teológia a hit által megvilágított értelem episztemikus erőforrására épít, így egyedülálló módon kapcsolja össze a profán ismereteket a végső célok horizontjának szemlélésével. A dokumentum ebben az összefüggésben tesz utalást a teológiára jellemző „egyesítő vízióra”,⁹ „megkülönböztető spiritualitásra”,¹⁰ továbbá bizonyos „misztérium érzékre”.¹¹ Olyan vonások ezek, amelyek általában véve a katolikus teológiát jellemzik, de amelyeket árnyaltabban is kifejthetünk a 13. századi ferences gondolko-

⁷ NEMZETKÖZI TEOLÓGIAI BIZOTTSÁG: *A teológia ma: távlatok, alapelvek és kritériumok* (2011), Római Dokumentumok 38., Szent István Társulat, Budapest, 2013.

⁸ Uo. 86.

⁹ Uo. 90.

¹⁰ Uo. 93.

¹¹ Uo. 96.

dó, Szent Bonaventura – már említett – szellemi örökségére támaszkodva.¹² Témánk jelentőségét jelzi, hogy a keresztény hit modern tudománytörténethez fűződő összetett kapcsolatában a szapienciális jelleg érvényesítése biztos iránytűként volt jelen a szélsőségesen racionalista megközelítések szküllái (pl. wolffianizmus) és a szélsőségesen pietista tendenciák kharübdisei (pl. quietizmus) között navigálva.

2. HÁROM KOMPLEMENTER ISMERETFORMA: TÁRGYI, ÉRTELMEZŐ ÉS BÖLCSESSÉGJELLEGŰ

Hogyan domboríthatjuk ki a jelen tanulmányban sokszor hivatkozott szapienciális mozzanat jelentőségét? A szakirodalom egy többé-kevésbé közismert, 2+1 elemből álló ismerettipológiára egyszerűsíti le a modernitásra jellemző episztemikus tér tartalmait. A modernitás világában, a „humán szférával” szemben jelentkező „reál szférában” kiemelten fontos szerephez jut egy bizonyos objektívnek tekintett, analitikus, redukcionista jellegű tudásfajta, amely – a közvélekedés szerint – minden „értelmes” ember számára hozzáférhető. Ez a megközelítés olyan univerzumot vizionál, amely mentes az etikai és metafizikai vonatkozásoktól, és végső soron nincs helye benne a tudatosságnak, intencionalitásnak, vagyis az objektív jelentéseket közvetítő „metadialógusnak”. Peter Neuner nyomán az ilyen ismeretformát *nomologikusnak* vagy fizikainak nevezhetjük, mert a megfigyelőtől függetlenül működő törvények vagy tárgyi adottságok feltárására irányul.¹³ Ebben a megismerési módozatban a kognitív aktus megismételhető, rekonstruálható, és a megfigyelőtől elvileg el lehet vonatkoztatni (bár ezt a felfogást később maga a modern természettudomány némileg árnyalta). A fizikai valóság „nyelvtanát” a kalkuláló ész (*instrumental reason*) hivatott feltárni, amely ebben – nem teljesen tisztázott okokból – a matematikára támaszkodhat.

A valóság ilyenén naturalista vagy „egymenetes” hermeneutikájától meg szokás különböztetni a *humán ismeretforma* „kétmenetes” hermeneutikáját,

¹² A teológia szapienciális-tudományos karakteréről szóló skolasztikus vitához egy kiváló összefoglaló: MARIE-DOMINIQUE CHENU: *Is Theology a Science?*, Hawthorn, New York, 1964.

¹³ Vö. PETER NEUNER: La fede principio soggettivo della conoscenza teologica, in Walter Kern – Hermann Josef Pottmeyer – Max Seckler (eds.): *Trattato di gnoseologia teologica*, Corso di Teologia Fondamentale 4., Queriniana, Brescia, 1990, 47–67.

amelynél nagyobb szerephez jut a szubjektivitás.¹⁴ Neuner szerint e második megismerésforma esetében nem arra törekszünk, hogy megismerjünk egy tárgyat, amely semleges, önmagában előttünk áll, hanem inkább az interszubjektív emberi valóság értelmezése, megértése, egy konkrét élethelyzet „értelmének” megragadása a célunk.¹⁵ Ebben az esetben hangsúlyosan relacionális és perspektivikus tudásról van szó, amelynél a szubjektum felvállaltan bevonódik a megismerési folyamatba. Bár relacionista tudásfajtaról van szó, a megismerési utak elvileg mindenki számára bejárhatóak. Ennek az ún. „egzakt tudástól” eltérő humán ismeretformának végső soron az adja a létjogosultságát, hogy az ember önértelmező lény, aki a szabad céltudatosság és önmeghatározás világában él, valamint a dolgokhoz rendelt jelentések kommunikációs teréhez kapcsolódik. E modernitást meghatározó episztemikus dualizmus vázlatos bemutatása után térhetünk rá annak a Bibliában még otthonos, „szapienciális” ismeretformának a megvitatására, amely jelen gondolatmenetünk szempontjából központi jelentőségű, ám polarizáltan humán–technokrata világunkban jórészt feledésbe merült.

A harmadik ismeretforma az analitikus tudáshoz képest szintetikus, az induktív ismeretszerzéshez képest deduktív jellegű, valamint időbeli (eszkatologikus) dinamikája van.¹⁶ Az előző két típustól eltérően nem mindenki által, bármikor bejárható ismeretszerzési úton lehet rá szert tenni, hanem – a transzcendens ismerettárgy természetének megfelelően – elkötelezett kapcsolódással, egy közösség tagjaként, mintegy fokozatos beavatási folyamatban. E *transzcendentális-dialogikus megismerésnek* lényeges mozzanatai az érettségre vezetés, a belső felébresztés, a nagy értékek horizontja előtti megnyitás, ami nem csupán egy részterületen ad kulcsot a tájékozódáshoz és önállósághoz, hanem az emberi élet lényegét érintően, transzcendentális és egészes vonatkozásban. Ezt a bölcsességjellegű ismeretformát az episztemikus alany „megismerő fakultásának” a korábban említett kalkuláló észnél szellemibb, meditatívabb regisztere tudja befogadni. A továbbiakban ahhoz kívánunk néhány szempontot felvázolni – Szent Bonaventurát mintegy párbeszédbe hozva a modern szekularizált tudományossággal –, hogy a keresztény hit szapienciális karaktert adó hatása

¹⁴ Vö. BAGYINSZKI PÉTER ÁGOSTON: Hogyan járulhat hozzá a ferences intellektuális hagyomány a „reáliák” és a „humaniórák” összebékeltetéséhez?, *Acta Pintériana* 1 (2015) 11.

¹⁵ Vö. PETER NEUNER: La fede principio soggettivo della conoscenza teologica, in Walter Kern – Hermann Josef Pottmeyer – Max Seckler (eds.): *Trattato di gnoseologia teologica*, i. m., 47–67.

¹⁶ Vö. BAGYINSZKI PÉTER ÁGOSTON: Hogyan járulhat hozzá a ferences intellektuális hagyomány a „reáliák” és a „humaniórák” összebékeltetéséhez?, i. m., 12–14.

miképpen vezetheti vissza igazi identitásához az önmagától elidegenedett tudományeszményünket.¹⁷

A bemutatott három ismeretfajta természetesen úgy értendő, mint amelyek nem kizárják, hanem kiegészítik egymást. Míg az analitikus, reduktív megközelítés a fizikai világ törvényeinek feltárására irányul, és a kalkuláló értelem erejét hangsúlyozza, a humán tudományok az emberi lét értelmezésére fókuszálnak. Ezek dichotómiája azonban nem tudja teljes mértékben megragadni a valóság teljességét. A szapienciális megismerés, amely a horizontális kettősséget meghaladva, a vertikális dimenzióra is nyitott, túlmutat az első két ismeret típus korlátain. Ez a bölcsességre irányuló megközelítés nemcsak az izolált jelenségek megértését célozza, hanem azok végső céljának és értelmének a horizontját is tekintetbe veszi, mintegy „holisztikus” (egészleges) látásmódot képviselve. Az igazság ilyen felfogása meghaladja a pusztá tényértelmezés szintjét, hiszen a valóság végső forrása és rendje túlmutat azon, amit az összegyűjtött adatok alakzataiban megragadhatunk.

3. AZ OBJEKTIVIZMUS, EMPIRIZMUS ÉS RACIONALIZMUS KORLÁTAI

A keresztény hittől ihletett szapienciális szemlélet egy olyan meghívás, amely ösztönzi a tudományos, etikai és spirituális tudás integrációját, miközben nem utasítja el az objektivizmus, empirizmus és racionalizmus értékeit. A szapienciális megismerés éppen abban haladja meg ezeket, hogy nem fragmentálja a valóságot, hanem arra törekszik, hogy az egyes részek mögött rejlő teljesebb összefüggéseket feltárva, valósághoz közelebb legyen.

Először is, a szapienciális szemlélet *objektivizmussal* való találkozása felhívja a figyelmet arra, hogy a tudományok által fürkészett Igazság végső soron soha nem tárgyasítható, hiszen az jellemzően látótéren kívüli, mintegy „transzcendens” fényforrása a megismerési folyamatnak. Az újabb tudományok atomizált, elkülöníthető létezőkből szerveződő komplex rendszerek módján, redukcionista beállítottsággal közelítenek a valósághoz, mint akik „nem látják a fától az erdőt”. Ez az elkülönítő megközelítés gyakran figyelmen kívül hagyja a létezés belső egységét és az igazság összetett természetét, amelyet csak részleges és fragmentált módon képes megragadni. A teremtményi világnak a szellemi

¹⁷ Vö. art. „Scientia”, in ERNESTO CAROLI (a cura di): *Dizionario Bonaventuriano*, Messaggero, Padova, 1984, 701–717; és art. „Theologia”, in uo. 798–810; valamint YVES M. J. CONGAR: *A History of Theology*, Doubleday, Garden City (NY), 1968, különösen 117–122.

aspektusai azonban, amelyekre itt az „erdő” heideggeri metaforájával utalunk, olyan „ismerettárgyat” képviselnek, amelynek eltérő természete van, és amelyhez a megismerő alanynak alkalmazkodnia kell. A redukcionizmus nem képes átfogó képet nyújtani a valóságról, hiszen az igazság a megismerés horizontján túlmutató, transzcendens dimenzióval rendelkezik, amely az emberi értelem számára csak közvetetten válik hozzáférhetővé. Amikor Bonaventura a tudományok között, azokkal szerves kapcsolatban a teológia viszonylagos „másságát” állítja a középpontba, akkor azt a többi tudomány felé mintegy szapienciális meghívásnak tekinti. Ez a meghívás többet ígér annál, mint hogy pusztán osztható és rendszerezhető információkat nyerjünk, és ráirányítja a figyelmet a megismerés belső, kapcsolati dimenziójára is, amely a valóság szerves egységének megragadását szolgálja. A diszciplínák specializációi közepette olyan „holisztikus” (egészre irányuló) megismerési aktus párhuzamos lehetőségére utal, amely a létezést átjáró Krisztus-Logoszt a maga egységében egyáltalán nem tagolható, végeredményben csak indirekt elérhető „ismerettárgyként” fogadja el. A szapienciális szemlélet szerint a valóság valódi megértése nem pusztán a részletek precíz ismeretéből, hanem az azok mögötti teljességre vonatkozó reflexióból származik. Kétségtávol kontrasztban áll ez azzal, ahogyan más diszciplínák ismerettárgyaikat oszthatónak tekintik a sikeres vizsgálat érdekében. A szapienciális megközelítés egészes (holisztikus) perspektívát kínál, amely nem szűkíti le a megismerést a pusztán tárgyi tudásra, hanem integrálja a létezés spirituális és transzcendens dimenzióit is.

Másodszor, a szapienciális szemlélet *empirizmussal* való találkozása ráirányítja a figyelmet a modern tudományok által használt individualista tapasztalatszférák bizonyos elégtelenségeire. Míg az újabb tudományok az „empirikus tények” mentén kísérlik meg egységesíteni a jelenségek elméleti értelmezéseit, ezek a tények általában redukálják a valóság tapasztalati oldalát a megfigyelhető és mérhető aspektusokra. Ez a redukciós hajlam figyelmen kívül hagyja a tapasztalati valóság mélyebb rétegeit, amelyek nem feltétlenül kvantifikálhatók vagy mérhetők, de mégis alapvető szerepet játszanak az emberi megértésben. A szapienciális szemlélet viszont azt hangsúlyozza, hogy az egyén által ellenőrzött tárgyi tapasztalás önmagában nem képes megragadni a valóság teljességét. Ezzel szemben a bölcsesség olyan szintézisre törekszik, amely átfogóbb képet ad, és nem korlátozódik pusztán a jelenségek leírására, hanem azok belső összefüggéseit is vizsgálja. Míg a tudomány célja a jelenségek magyarázata, addig a bölcsesség magában foglalja ezek értelmezését is, a végső célok és kollektív értékek összefüggésébe helyezve az egyéni tapasztalatokat. A bölcsesség tehát nem korlátozódik a tapasztalati világ megismerésére, hanem azt is keresi, hogy

az egyes tapasztalatok hogyan illeszkednek az emberi élet tágabb kontextusába, beleértve az etikai és egzisztenciális dimenziókat is. A tudományos megismerés szükségszerűen fragmentált és specializált, míg a bölcsesség egy átfogóbb megközelítést képvisel, amely az egészre, nem pedig az elszigetelt jelenségekre koncentrál. Ezzel szemben a modern tudomány hajlamos arra, hogy az egyes részletek pontos ismeretére helyezze a hangsúlyt. Bonaventura hangsúlyozza, hogy míg a tudományos tudás célja az adatok analitikus feldolgozása és alkalmazása, addig a bölcsesség az emberi létezés egységes, szintetikus megértésére és egzisztenciális integrációjára irányul, ezzel meghaladva a pusztá tapasztalati tények világát.

Végül, a szapienciális szemlélet *racionalizmussal* való találkozása felhívja a figyelmet a modernitásra sajátosan jellemző alany-tárgy dichotómia, valamint az egész valóságot „varázstalanítva” megérteni képes emberi elme képzetének korlátaira. A modern tudományok gyakran feltételezik, hogy az episztemikus alany teljesen objektív, kívülálló megfigyelőként képes elválasztani magát a megfigyelt tárgytól. Ez a szubjektum és objektum közötti éles elkülönítés, amely Descartes racionalizmusában gyökerezik, azt sugallja, hogy az emberi elme „tisztá” értelemként működhet, mentesen minden bevonódástól és előítélettől. Az ilyen reduktív megközelítés azonban nem veszi figyelembe, hogy a megismerő alany elválaszthatatlanul beágyazódik a megismerési folyamatba, különösen a spirituális és morális dimenziók tekintetében. Bonaventura hangsúlyozza, hogy az emberi megismerés valódi teljessége nem érhető el pusztán racionális gondolkodás vagy szillogisztikus érvelés révén. Az átfogó megismerés nem csupán az ész analitikus működésére épít, hanem az értelemnek a hit által történő megvilágosítására is szüksége van. A szapienciális szemlélet szerint az emberi tudás határait feszegetve csak akkor érhetünk el mélyebb megértést, ha az értelem bevonódik a spirituális valóságba, amely túlmutat a pusztán racionális megismerés tartományán. Ez a transzcendens megismerési aktus, amelyben a hívő vehet részt, Bonaventura szerint nem pusztán intellektuális tevékenység, hanem egy olyan kapcsolatiságot igényel, amely lehetővé teszi, hogy az ember részesüljön Isten saját „megismerési aktusában”. Ezzel szemben a modern racionalizmus „varázstalanított” világképe képtelen megragadni a valóság teljességét, mivel figyelmen kívül hagyja az emberi tapasztalat mélyebb, spirituális és kapcsolati dimenzióit. Bonaventura tehát arra figyelmeztet, hogy a pusztán szillogisztikus gondolkodás, bár fontos eszköz, végeredményben nem elegendő az Igazság teljes megragadásához. A megismerés nem csupán tárgyi tudást jelent, hanem fokozatos beavatódást is, amely az emberi értelmet a hit által kinyilatkoztatott mélyebb igazságokhoz vezeti el.

Az eddigiekben rámutattunk, hogy a szekularista tudományos gondolkodás gyakran a valóság fragmentált szemléletét eredményezi, ami a saját lehetőségeinél szűkebb keretek közé szorítja a megismerési folyamatot, így veszteségeket eredményez a valóságismeret terén. Ezzel szemben a kereszténység olyan szapienciális látásmódra hív, amely túlmutat a nyers objektivizmuson, empirizmuson és racionalizmuson. A hittől inspirált bölcsesség arra képesíti az embert, hogy egy magasabb rendű, átfogóbb megközelítést alakítson ki, amelyben az értelem és a hit együtt dolgoznak az Igazság teljesebb megismeréséért. Ez az átfogóbb megközelítés nem csupán a felszíni világot ragadja meg, hanem a valóság transzcendens dimenzióit is feltárja, amelyhez azonban az ember belső, spirituális bevonódása is szükséges. Ez a szapienciális meghívás – amely a hit és az értelem dinamikus egységét feltételezi – nemcsak a tudományos megértésre irányul, hanem az emberi élet egészére annak végső céljaival és transzcendens értelmével összhangban.

4. A TEMPLOM MINT A SZAPIENCIÁLIS BEAVATÁS HELYE

Gondolatmenetünk elején már utaltunk arra, hogy a szakrális építészet szemléletesen megjeleníti a kereszténységre sajátosan jellemző szapienciális stílust, amennyiben a templomok tervezése és kialakítása a hit, a korszellem és a transzcendenciára nyitott emberi értelem közötti párbeszédet valósítja meg. A szakrális épület nem csupán funkcionális valóság vagy devocionális műtárgy, hanem mindenekelőtt rituális „kapu”, amelynek sajátosan keresztény vonásait a theandrikus jellege adja. A templomok felépítése és elrendezése nemcsak esztétikai vagy funkcionális célokat szolgál, hanem egy olyan mélyebb, teológiai jelentést hordoz, amely Krisztusra mint isteni Bölcsességre mutat. Az építészeti formákban megjelenő *Logosz* egyszerre kötődik a jámborsághoz és a tudományhoz, egyúttal meg is haladva mindkettőt. Ahogy Bonaventura számára a tudás nemcsak az egyedi jelenségek leírását, hanem azok végső okainak és céljainak felfedezését jelentette, úgy a templom is a részek kompozícióján keresztül a valóság egészére, az isteni rendre mutat. A mindig eszkatologikus jelentésű templom így a lélek belső utazását hivatott ösztönözni és kísérni azáltal, ahogyan az embert szívét és értelmét fáradhatatlanul oktatja „az Úr félelmére” (Péld 1,7).